

Meşrulaştırma Aracı Olarak Medya: Rusya'nın Kırım'ı İlhakı Üzerine Bir İnceleme

**Media as a Tool for Legitimation:
An Analysis on the Annexation of Crimea by the Russian Federation**

Samet Kavoğlu, Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-Posta: samet.kavoglu@marmara.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

Lebensraum,
Medya,
Rusya,
Kırım,
Söylem Analizi.

Öz

Günümüzde çoğu savaşlarla çizilen sınırların yarattığı iktisadi, siyasi ve sosyolojik rahatsızlık nedeniyle siyasal alanların baskılandığı görülmektedir. Bu durumun, Alman siyasal coğrafya kuramcısı Friedrich Ratzel'in lebensraum (yaşam alanı) kavramsallaştırmasının farklı şekillerde yeniden dolaşıma sokulmasına yol açtığı gözlenmektedir. Araştırma kapsamında incelenen Kırım'ın ilhakı sürecinde de Rusya'nın eylemine dayanak noktası olarak lebensraum türevi kavramsallaştırmalar ortaya koyduğu belirtilebilir. Bu kapsamda dahili ve harici kamularda rıza oluşturmak adına medyanın da dikkate değer bir enstrüman olarak kullanılabilmesi varsayımından hareketle Rusya merkezli uluslararası haber platformu RT'nin haberleri Van Dijk'in eleştirel söylem analizine tabi tutulmuştur. Kırım'da gösterilerin başladığı tarihten, Rusya tarafından ilhak edildiğinin ilan edildiği zamana kadar geçen süreçte yayımlanan haberlerin analizinde, eksik ve/veya bağlamından kopuk enformasyon sunma, haber çerçevelerinin daraltma, haber dizisinde taraflı sıralama yapma vb. yöntemlere başvurulduğu bulgulanmıştır.

Sonuç olarak RT'nin haber üretim pratiklerinin, araştırma varsayımlarıyla örtüşür biçimde Rusya'nın eylemini meşrulaştırıcı biçimde oluşturulduğu ve sunulduğu ifade edilebilir.

Keywords:

Lebensraum,
Media,
Russia,
Crimea,
Discourse Analysis

Abstract

Today, political spaces are seen to be repressed because of the financial, political and sociological disturbances caused by the lines many of which have been drawn by the wars. It is observed that this situation has led German political geography theoretician Friedrich Ratzel's conceptualization of lebensraum (living space) to recycle in different ways. As a result of the examination conducted on the process of the Annexation of Crimea, it could be indicated that Russia has put forward lebensraum derivative conceptualizations as a mainstay for her act. With reference to the hypothesis that the media could also be used as a considerable instrument in order to establish consent among the public at home and abroad, the news of RT, Russian centered International news platform, are subjected to Vanj Dijk's critical discourse analysis. As a result of the analysis of the news, issued from the date when the protests broke out in Crimea till the time when the annexation of Crimea by the Russian Federation has been announced, it is discovered that some methods have been used such as presenting missing or /and decontextualised information, narrowing the frame of the news, partial ordering of the news stream.

Giriş

Darwinist siyasi coğrafya kuramcısı Friedrich Ratzel tarafından geliştirilen, 19. yüzyılda işgalci ve kolonyalist Batı yayılcılığını meşrulaştırma aracı olarak da kullanılan *lebensraum* (yaşam alanı / hayat sahası) kavramı (Demiray ve İşcan, 2008: 147-148) 1950'lerden itibaren sınırların görece belirginleşmesiyle birlikte literatürde görünürlüğü azalan bir kuram olmuştur. Fakat çoğu savaşlarla çizilen sınırların yarattığı iktisadi, siyasi ve sosyolojik rahatsızlıkların, ilgili kavramı yeni formlarıyla tekrar gündeme taşıyacağı da görülmektedir.

Uluslaşma ve ulusa dayalı devlet kurma anlayışının egemen olmasıyla birlikte çeşitli nedenlerle mevcut devlet sınırlarının ötesinde kalan ulus unsurlarının ya da tarihsel sınırların gerisine düşmenin yarattığı huzursuzluğun çeşitli ülkelerde siyasal alanı da baskıladığı gözlenmektedir. Rusya özelinde incelendiğinde SSCB döneminde birlik sınırları içerisinde kalan etnik unsurların, Soğuk Savaşın sonu itibarıyla farklı ülkelerin vatandaşlığına geçme mecburiyetinin yarattığı bir travma olduğu, Rusya'nın da askeri, iktisadi ve siyasi gücünü arttırdığı, konjonktürü de değerlendirebildiği ölçüde -Kırım ilhakında olduğu üzere- yayılcı eylemlere giriştiği görülmektedir.

Rusya'yı, Kırım'ı ilhaka götüren süreçteki gerekçelendirmelerin Ratzel'in ileri sürdüğü *lebensraum* kavramsallaştırmasıyla örtüşen noktalarının olduğunu varsayan bu çalışmada, öncelikle Kırım bölgesinin tarihsel süreçleri ile etnik yapının şekillenmesinde etki eden hukuki ve siyasi gelişmeler sorgulanacak; akabinde vakadan hareketle kitle iletişim araçlarıyla kuşatılmış günümüz toplumlarında ilgili kavram ile medya ilişkisi farklı açılardan sorgulanmaya çalışılacaktır.

Zira günümüzde Ratzel ve ardıllarının öngördüğü salt sert güce dayalı hayat sahası oluşturma eylemlerinin sürdürülebilirlik açısından handikaplar barındıracağı öncelikli husus olarak ifade edilmelidir. Bu bağlamda başka bir ülkenin toprağını işgal etmek gibi görece riskli bir hamlenin ülke toplumunca / vatandaşlarca destek görmesi ya da asgari düzeyde rızanın sağlanması dikkate değer bir sorunsal olup, bunun aşılması sürecinde özellikle kitle iletişim araçlarının kullanım pratiklerini sorgulamak da alana katacağı bilgiler bakımından önem arz etmektedir.

Çalışmanın araştırma bölümünde bu sorunsal üzerinde durularak, Rusya perspektifli haber içerikleri sunan Russia Today'in, ilgili vaka özelindeki haberleri incelenmek suretiyle haber üretim pratiklerinin ve haber çerçevelerinin kavramsal düzeyde ifade edilen *lebensraum* düşüncesinin olgusal düzleme taşınmasına katkı sunma boyutu tartışmaya açılacaktır. Araştırma yöntemi olarak da metinlerde ideoloji başta olmak üzere habere etki eden makro ve mikro faktörleri dikkate alan Van Dijk'ın söylem analizi yöntemi kullanılacaktır.

Toplumsal denetim açısından söylemin denetimi ve bizatihi üretiminin önemine vurgu yapan Van Dijk (2005: 319), haberin salt görünen kısmı ile ilgilenmenin ötesinde, haberin yapılaş biçimini, haberi ve söylemi üretenlerin özelliklerini, hedef kitlenin yorumlama biçimlerini ve algıları da dikkate alan bir çözümleme yaklaşımı sunmuş (Yıldırım ve Atasoyu, 2015); haber söylemini bütüncül olarak ele almanın ideolojik olanı

gözden kaçırmamak adına önemli olduğunu belirtmiştir (Keskin, 2004: 392).

Haber söyleminin, toplumdaki egemen söylemlerin ürünü olduğuna işaret eden (İnal, 1996) Van Dijk'in söylem çözümlemesi modeli, özellikle devletlerin ve yayın organlarının kendi menfaatleri doğrultusunda tutum, değer ve ideolojileri manipule etmelerini gözlemlemek adına uygun (Çomak ve İnceoğlu 2000: 30) bir yöntem olarak ifade edilebilir.

Tablo 1. Van Dijk'in Eleştirel Söylem Modeli

Tematik Yapı	Makro Yapı	
	Şematik Yapı	Mikro Yapı
1. Başlık(lar) 2. Haber Girişi - Spot(lar) - Spot olmadığında ilk paragraf - Tek paragrafta ilk cümle	<i>Durum</i> 1. Ana Olayın Sunumu 2. Sonuçlar 3. Ardaan Bilgisi 4. Bağlam Bilgisi	1.Sentaktik Çözümleme - Aktif/Pasif - Basit / Karmaşık 2. Bölgesel Uyum - Nedensel, işlevsel, referansal ilişkiler
	<i>Yorum</i> 1. Haber Kaynakları 2. Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar	3. Sözcük Seçimleri 4. Haber Retoriği - İnanırcı bilgiler, görgü tanıklarının ifadeleri

Kaynak: Özer, 2009: 92-93'ten derlenmiştir.

RT'nin araştırma dönemi haberlerini Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yaklaşımıyla inceleyen çalışma kapsamında görece yüksek sayıdaki haber içerikleri kategoriler ekseninde tasniflenip analiz edilerek konu özelinde bütünlüklü bilgi elde edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda araştırma dönemi haberleri şu şekilde tasniflendirilebilir;

1. Kırım'ın tarihsel süreçlerine ve Rus kimliğine vurgu yapan haberler,
2. Ötekinin inşası bağlamında Ukrayna, ABD ve Batılı güçlerin temsiline dönük haberler,
3. Kırım'daki mevcut duruma dair haberler,
4. Rusya'nın sürece dair söylem ve eylemlerini konu alan haberler,
5. Rus tezlerini destekleyici argümanlara/görüşlere yer veren haberler.

İnterdisipliner iletişim alanına, siyasal coğrafya temelli yeni bir araştırma sahası ekleme arayışındaki bu çalışmada, elde edilecek bulgular ışığında alana özgün nitelikte bilgi kazandırılmaya çalışacak olup; öncelikli olarak araştırma vakası konuya ve coğrafyaya dair genel bilgi aktarımı yapılmak suretiyle zihin haritası berraklaştırılmaya çalışılacaktır.

Kavramsal ve Teorik Açidan Lebensraum Olgusu

Bir devletin, başka bir devletin egemenlik alanı üzerinde hak iddia edebilmesi, o alanı işgal ederek yerel halk üzerinde baskı, şiddet, asimilasyon vb. gayr-ı insani tutum ve davranış kalıplarını içerebilecek eylemlere girişebilmesi ve bunun “demokratik” yurttaşları tarafından “normal” bir süreç şeklinde algılanıp, desteklenebilir bir düşünce olarak kabul edilebilmesi önemli bir ikna ve buna bağlı olarak iletişim yönetimini gerekli kılmaktadır.

Şüphesiz sosyolojik hadiseler tek bir nedene, motivasyona dayalı olmayıp, çok sayıda bileşenin farklı katalizörlerle harmanlanarak gelişiminden meydana gelmektedir. Özellikle de seçimlerle işbaşına gelen iktidarların olduğu görece “demokratik” ülkelerde yürütülen eylemlerin meşrulaştırılması, rızanın imali ve iktidarın devamlılığı açısından elzemdir.

Bu noktada 19. yüzyıldan itibaren kıta ötesi yayılmacı politika, daha açık bir ifadeyle sömürgeleştirme projeleri hayata geçiren Batılı devletlerin iktisadi ve siyasi temelli saldırganlığının ardalanında yatan kuramsal destek noktalarını incelemek, meşrulaştırma sürecini kavrayabilmek açısından anlamlıdır.

Batı'nın yayılmacı politikalarında kuramsal dayanak teşkil eden, ilham kaynağı ve atıf noktası görülen ve bu çalışmada da odak noktası seçilen düşünürlerden biri olan Alman siyasi coğrafya kuramcısı Friedrich Ratzel ve ileri sürdüğü *lebensraum* (yaşam alanı / hayat sahası) kavramı, ilgili meşrulaştırma sürecinin bilimsel dayanağı olarak sıklıkla sunulmuştur.

Darwinist bir kuramcı olan Ratzel, devleti de canlı bir organizmaya benzetmiş ve her organizma gibi beslenmeye ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir. Bu noktada da ihtiyacı olan besini alabileceği *lebensraum*'u genişletmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu düşünce ikliminin egemen olduğu Batı dünyasında emperyalist söylem ve eylemlerin yaygınlık kazanması da görece kolaylaşmıştır (Davutoğlu, 2011: 103).

Güçlü devletlerin, zayıf devletleri işgal etmesi, doğal seleksiyonun bir gereği olarak anlamlandırıldığı andan itibaren komşu devletlerle sınırlı kalmayan, Afrika, Latin Amerika, Ortadoğu başta olmak üzere birçok toprak parçası, ilgili devletlerin fizikî yaşam alanı sınırları dışında kalmasına rağmen zihni yaşam alanına girmiştir.

Öyle ki süreçte kadim milletler ve imparatorluklar dahi (Osmanlı, Habsburg vb.) dönemsel zayıflıkları bağlamında doğal seleksiyonun jeopolitik okuması bağlamında *lebensraum* ilkesine uygun olarak emperyal devletlerin bölüşüm alanları olarak tasniflendirilmiştir.

Siyasi coğrafya yaklaşımı “Bu küçük gezegende sadece bir büyük devlet için gerekli yer mevcuttur” ifadesiyle özetlenebilecek Ratzel'in (Göney, 1993: 12) fikirlerinin özellikle Hitler Almanyasında kabul gördüğü, Alman yayılmacılığına fikrî zemin hazırladığı (Tezkan ve Taşar, 2002:48) ifade edilebilir. Bu bağlamda Hitler'in sacayağı üzerine oturan dış politikası incelendiğinde; ayaklardan ilkinin “Versailles Barış Antlaşması'nın kısıtlamalarından kurtulmak”; ikincisinin “Almanya dışında yaşayan bütün Almanların

Alman sınırları içine alınması yoluyla “ulus devlet” ilkesinin gerçekleştirilmesi”, sonuncusunun ise “Lebensraum politikasıyla Alman devletinin refahının ve mutluluğunun en üst düzeye çıkarılması” olduğu görülmektedir (Sander, 2010; Önal ve Ultan, 2012: 67).

Etnisiteyi merkeze alan, ülke coğrafyası ile ulusal aidiyet arasında organik ilişki kuran Ratzel'in *lebensraum* kavramsallaştırması, Alman ulus devlet inşası için katalizör görevi görmekle birlikte “Almanların yaşadığı her yerin gerektiğinde onların ülkesi olabileceği düşüncesi” (Özgür ve Yavan, 2013: 20) başta Alman nüfusun görece yüksek olduğu sınırdaş ülkeler olmak üzere bölgesel ve küresel ölçekte risk algısına yol açabilecek bir husus olup; ilgili fikir temelinde gelişen dış politikanın çıktılarını okumak adına II.Cihan Harbi sırası ve sonrasında oluşan süreçler analiz edilebilir.

Ratzel'in fikirleri ekseninde dış politika şekillendirme arayışına girildiğinde, tarihsel süreçlerin de gösterdiği üzere “canlı organizma olarak devlet”lerin seçeneklerinin görece sınırlandığı; devletlerin yeni yaşam alanları kazanarak genişlemek yada beslenemediği için zayıflamak (Sandıklı, 2011:6) seçenekleri arasında tercih yapmak durumunda kaldığı görülmektedir. Buna mukabil Ratzel'e göre devlet sınırları da genişlemenin geçici olarak durduğu noktalar olup, devletler arası çatışmalar devam ettiği sürece değişim de olasıdır (Arı, 2010: 218; Taban, 2013: 26).

Dağılan SSCB'nin hayat alanını (*lebensraum*) korumak için ciddi çaba harcayan (Bocutoğlu, 2013) Rusya'nın, Kırım'ı ilhak vakasındaki yaklaşımı da klasik manada *lebensraum* eksenli bir eylem olarak tanımlanabilir. Ukrayna'nın ilgili bölgesinde yaşayan Rus kökenli vatandaşlar ve meşruiyeti tartışmalı referandum gerekçe gösterilerek gerçekleştirilen işgal süreci, çağdaş hukuk normları açısından sorgulamaya değer olup, ifade edilen gerekçelerle işgallerin meşru görülebilir olması durumunda küresel ölçekte ayrılıkçı, etnik temelli sorunların artarak devam edeceği ve refah devleti arayışındaki ulus devletlere etnik, dini ve mezhebi temelde riskler yükleyebileceği düşünülebilir.

Günümüz devletlerinin yayılcı faaliyetlerinin ve işgal politikalarının araç ve aktörleri bağlamında sorgulandığı, özellikle de ilgili süreçte kitle iletişim araçlarının üstlendiği meşrulaştırıcı rolün Kırım'ın ilhakı vakası özelinde incelendiği bu çalışmada interdisipliner perspektiften incelemeler yapılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda Rusya'nın işgal eylemini meşrulaştırmada kullandığı Kırım'ın etnik yapısı ve tarihsel süreçteki Rusya - Kırım ilişkilerini incelemek, çalışmayı anlamlandırılabilir bir zemine oturtmak açısından fayda sağlayabilir.

Kırım Tarihi ve Rusya

Kırım, tarihsel perspektiften incelendiğinde Karadeniz'in merkezinde bulunan ve her dönem jeopolitik önemini koruyan bir yarımada olarak bölge siyasetinde egemen olmak isteyen güçlerin radarında yer almış bir alan olarak ifade edilebilir. Tarihsel süreçte Tavr, Kimmer, İskit, Sarmat, Alan, Got, Milet, Yunan, Roma, Bizans ve İtalyan kavimlerine ev sahipliği yapan bölgede Hunlar ve akabinde Göktürkler, Onugurlar, Kuturgurlar, Hazar Türkleri, Peçenekler ve iki asırdan fazla bölgeyi egemenliğinde bulunduran Kıpçaklarla

(Kaya, 2014: 359) birlikte Kırım'da Türk nüfusunun ve kültürel izlerinin belirginlik kazandığı ifade edilebilir.

Altın Orda devletinden başlayarak aralıksız beş yüz yıl Müslümanların egemenliğinde kalan bölgede (Yıldız, 2015: 4) Hacı Giray'ın soyundan gelen Giray Hanlığı da yaklaşık 350 yıl hüküm sürmüştür (Kaya, 2014: 361). Kırım Hanlığı'nın Cenovalı tacirlerle yaşadığı problemler nedeniyle Osmanlı İmparatorluğundan yardım talep etmesi neticesinde Kırım'ın, Osmanlı egemenliğine girmesi (Kireççi ve Tezcan, 2015: 5) ile birlikte Kırım'ın Türk ve Müslüman yapısının pekiştiği belirtilebilir.

1475'te Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen Kırım, Doğu Avrupa'yı kontrol etmek açısından stratejik konumda olması sebebiyle uzun dönem Rusların da ilgi alanında olmakla birlikte tarihsel kırılmanın 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi neticesinde imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile olduğu ifade edilebilir. Bu antlaşma çerçevesinde Kırım'a bağımsızlık verilerek Osmanlı hakimiyeti sona erdirilmekle birlikte (Aktaş, 2014), Tatarlar'a hanlarını seçme hakkı tanınması, dinî açıdan hilâfet müessesesine bağlılığın ve hutbenin padişah adına okunmasının devam ettirilmesi, son olarak da Osmanlı ile Rusya'nın Kırım'ın iç işlerine karışmayacakları (Beydilli, 2002: 526) konusundaki hükümler, mevcut şartlar içerisinde Kırım'ın Türk-İslam kimliğinin korunması açısından adımlar atılmaya çalışıldığına işaret olarak yorumlanabilir. Fakat Rusya'nın 1783'te Kırım'ı ilhakıyla birlikte durumun değişmeye başladığı ifade edilebilir. İlhakı takip eden süreçte başlayan Tatar göçünün 1922 yılına kadar 1,8 milyona ulaştığı¹; Kırım'da kalan Tatarların ise aydın ve din adamları başta olmak üzere yaklaşık 150 bininin 1936-1938 yılları arasında rejim muhalifi olmak iddiasıyla çalışma kamplarında ya da kurşuna dizilmek suretiyle öldürüldüğü görülmektedir (Kırımlı, 2002: 458-461).

İfade edilen gelişmelere rağmen Tablo 2'de sunulan 1939 yılı nüfus sayımı verileri incelendiğinde, Kırım'da 1 milyonun üzerinde insanın yaşadığı ve nüfusun %19,44'ünü oluşturan Tatarların, ikinci büyük etnik unsur olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Kırım'ın Etnik Unsurlara Göre Dağılımı - 1939

Etnik Köken	Nüfus	Etnik Köken	Nüfus
Ruslar	557.449	Beyaz Ruslar	6.713
Tatarlar	218.492	Polonyalılar	5.084
Ukraynalılar	153.478	Çingeneler	2.064
Yahudiler	65.312	Estonyalılar	1.900
Almanlar	51.031	Moldovalılar	1.483
Rumlar	20.652	Litvanyalılar	888
Bulgarlar	15.294	Diğer	11.078
Ermeniler	12.888	Toplam	1.123.806

Kaynak: Özcan, 2006: 194

II. Cihan Harbinde 1941-1944 arası dönemde Alman işgalinde kalan Kırım'da (Abdülhamitoğlu, 1974: 43) yaşayan Tatarlar başta olmak üzere çeşitli etnik grupların "Almanlarla işbirliği yaptıkları" suçlamasıyla SSCB Devlet Güvenlik Komitesi'nin

¹ Çarlık Rusyasının yıkılmasıyla sonuçlanan 1917 Bolşevik İhtilali'nin akabinde Kırım Tatarları "Kırım Demokratik Cumhuriyeti"ni ilan etmiş, fakat Kırım Yarımadasının Bolşevikler tarafından ele geçirilmesi ve Numan Çelebi Cihan'ın Bolşevikler tarafından şehit edilmesi (Saynur Derman, 2016: 28); Alman işgali, Beyaz Ordu ile Bolşevikler arasında yaşanan savaşın yansımaları, akabinde Bolşevik yönetimin çeşitli baskılarıyla (Kırımlı, 2002:460) sonuçlanan hadiseler göçü hızlandırmıştır.

11.05.1944 tarih ve 5859 sayılı kararnamesi uyarınca Kırım'dan sürgün edildiğini ifade eden Özcan'ın (2006: 192- 194) sürgüne ve akabinde gerçekleştirilen iskan çalışmalarına ilişkin verdiği rakamlar şu şekildedir; 188.626 Tatar ve 44.636 Rum, Bulgar ve diğer milletlerden Kırımlı sürgün edilmiş, yerlerine 1944'den itibaren 162.096'sı Rusya'dan, 244.734'si ise Ukrayna'dan olmak üzere toplamda 406.828 kişi iskan edilmiştir. Sürgün ve zorunlu iskanlar neticesinde 1967 yılında Kırım nüfusunun etnik unsurlara göre dağılımının dikkate değer değişim gösterdiği görülmekte olup, bu husus tablo 3'de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 3. Kırım'ın Etnik Unsurlara Göre Dağılımı - 1967

Etnik Köken	Nüfus	Etnik Köken	Nüfus
Ruslar	957.273	Yahudiler	28.411
Ukraynalılar	453.651	Diğer	167.972
Beyaz Ruslar	23.632	Toplam	1.630.939

Kaynak: Özcan, 2006: 194

Kırım'ın kadim etnik unsuru olan Tatarların, “28.04.1956 tarihli Sovyet Prezidyumu kararnamesi ile sürgün kayıtları silinmiş” (Özcan, 2006: 175), Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti Prezidyumu'nun 05.09.1967 tarihli kararnamesiyle hakları iade edilmiş gibi sunulsa da (Kırımlı, 2002: 463) yerel otoritelerin dayatmaları, hukuki engellemeler ve sert güce dayalı baskılarla Kırım'a dönüşlerin uzun süre durdurulmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

SSCB'nin dağılmasını takiben Ukrayna'ya bağlı özerk cumhuriyet statüsüne geçen Kırım'da 2013 yılı itibariyle geri dönüp yerleşen Tatar nüfusunun 350 bini aştığı, bunun da 2.750.000 nüfuslu Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde %13'lük dilime tekabül ettiği görülmektedir (Kaya, 2014: 358-369).

Kırım'ın tarihsel süreci ve demografiyi değiştirme adına yürütülen uzun soluklu tehcir ve sindirme eylemleri neticesinde Kırım'da görece yüksek Rus popülasyonu oluşturulduğu görülmekle birlikte halihazırda dahi Ukraynalıları takiben en yüksek nüfusa sahip etnik grubun Tatarlar olduğu görülmekte olup; Tatarların da çoğunlukla boykot ettiği 11.03.2014 tarihli referandumla Rusya Federasyonu'na katılan Kırım'da (Kireççi ve Tezcan, 2015: 5) tamamıyla Slav kimliğinin ve Rus etnisitesinin egemenliğinden söz etmek ortaya konulan veriler ışığında olası görülmemektedir.

Meşrulaştırma Aracı Olarak Medya

Kitle iletişim araçlarının tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmesine paralel olarak genel manada kitlelere, spesifik olarak da kamulara erişim imkanı sunan aygıtlara iktisadi ve siyasi elitlerin ilgi gösterdiği ve aygıtlar üzerinde denetim sağlama arayışına girdikleri ifade edilebilir. Bu bağlamda geniş kitlelere erişebilen kitle iletişim araçlarının propaganda ve rıza imalatı süreçlerinde meşrulaştırıcı araç olarak değerlendirildiği belirtilebilir. İletişim alanındaki öncü yayınlardan biri olan *Public Opinion* isimli eserinde bu hususa vurgu yapan Lippmann, gazetecilik yaptığı I. Cihan Harbi sürecinde medya aygıtının kamuoyu oluşturma ve yönlendirmedeki rolünü

gözlemlemiş; takip eden süreçte Lasswell (1927) *Propaganda Technique in the World War I* adlı çalışmasıyla sanat, edebiyat, müzik gibi gazetelerin (kitle iletişim araçlarının) propaganda açısından önemine vurgu yapmıştır (Güngör, 2011: 290). İlgili çalışmaların yanı sıra 20. yüzyılın ilkyarından itibaren gelişim gösteren iletişim literatüründe kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturma sürecindeki rolünü ve etki kapasitesini farklı perspektiflerden inceleyen ekoller ve kuramcılarının varlığı da ifade edilmelidir.

Eleştirel kuramcılarının üzerinde önemle durduğu bir alan olarak medya-iktidar ilişkileri ve kitle iletişim araçlarının meşruiyet oluşturma ve sürdürme aracı olma özellikleri üzerine derinlikli bir külliyat olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle çalışmada literatürün sınırlı bir bölümüne atıf olanağı bulunduğu ve incelemenin ağırlıklı olarak *rıza imalatı* ve *meşruiyet* ilişkisi ekseninde olacağı belirtilmelidir.

Duverger'in (2011: 128) "iktidarı iktidar yapan meşruluğudur" yaklaşımından hareketle günümüz devletlerinin siyasal faaliyetlerinde, özellikle de dış politika konularında dahili kamuların olduğu kadar harici kamuların da rızasını kazanma, bir başka ifadeyle meşruiyet tesis edebilmek arayışına girdiği görülmektedir. Bu kapsamda uluslararası yayıncılık faaliyetlerinin de önem arz eden konular arasında yer aldığı, görsel-işitsel basının yanı sıra internet tabanlı yeni medya mecrasının da bu çalışmalarda kullanıma sokulduğu belirtilmelidir. Amerikan CNN, İngiliz BBC, Türkiye'den TRT bu kapsamda değerlendirilebilecek yayıncı kuruluşlar olup, araştırma kapsamında incelenen *Russia Today* (kısa adı RT) ile Rusya arasında da benzer ilişkinin varlığına vurgu yapılabilir.

Süreklilik arz etmeyen, günün koşulları ve zamanın ruhuna göre yeniden inşa edilmesi, biçimlendirilmesi gereken, kazanılması kadar korunması da çaba gerektiren bir durum olarak meşruiyet (Biber, 2003: 44) olgusuna çağın şartları içerisinde artan ihtiyacın yansımaları olarak hayata geçirilen ve kamu kaynaklarından çeşitli şekillerde desteklenen bu araçların içerik üretimleri de sorgulamaya değer bir husus olarak değerlendirilmektedir.

Kamuoyu-medya ilişkisinde medya, kamuoyunun sesi olma ya da kamuoyunun yaratıcısı ve düzenleyicisi olma (Atabek, 2002: 232) işlevlerinden birini yerine getiriyorsa kamunun fonladığı bu aygıtların Herman ve Chomsky'nin (2006: 15) de ifade ettiği üzere kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü toplumsal grupların (bu durumda kamu otoritesinin) çıkarlarına hizmet etmesi ve onların lehine propaganda yapması beklenen bir husus olarak nitelendirilebilir.

Günümüzde teknoloji aracılığıyla değil, bizatihi teknoloji sayesinde alanlarını genişleten ve meşruiyet sağlayan iktidarlar (Habermas, 2007: 36) açısından medya, izleyicisine/okuruna hangi davranışların, görüşlerin kabul edilebilir, övgüye değer olduğunu gösterirken, sunduğu davranış kalıplarıyla sosyal kurumları değerlendirme şekillerini de öğretmektedir (Graber ve Dunaway, 2018: 3). Bu nedenledir ki hem demokratik hem de totaliter devletlerde medyaya dikkate değer önem verildiği ifade edilebilir. Aradaki fark ise genel olarak totaliter rejimlerde haber içerikleri sürekli olarak sansüre tabi olabilirken, demokratik rejimlerde bu tarz açık müdahale ve kontrol uygulamalarının kamuoyunda reaksiyon oluşturmaması (Pratkanis ve Aronson, 2008: 314) olarak gösterilebilir. Buna mukabil incelenen medya aygıtı gibi doğrudan yada dolaylı

devlet desteği olan ve ekseri harici kamulara hitap eden kitle iletişim araçları açısından belirtilen ayrımın keskinliği de tartışmaya açık bir alan olarak belirtilmelidir.

Kamu yayıncılığı yada kamu destekli yayıncılıkta haber üretim ve dağıtım aşamasında belirli bir devletten/ iktidar odağından taraf olma olasılığı dikkate alındığında Pratkanis ve Aronson'un (2008: 312) "haber seçiciliği propagandanın başlangıcıdır" ifadesi de anlam kazanabilmektedir. Bu noktada ilgili aygıtların haber seçim, üretim ve dağıtım süreçlerinde *ulusal çıkarı* merkeze aldığı ifade edilebilir ki, bu yaklaşımın da tartışmaya açık olduğu belirtilmelidir. Zira medyanın görevi, "ne pahasına olursa olsun *ulusal çıkarılara* uygun haber yapmak" mıdır yoksa "ulusal çıkar olduğu söylenen politikaların hem *ulusal* hem de *çıkara* kavramlarının hakkını verip vermediğini... sorgulamak" mıdır? (Denk, 2009: 4-5). Bu tartışma dahi kamu fonlarıyla desteklenen yayıncılıkta propaganda olgusunu sorgulamayı gerekli kılmaktadır.

Bu kapsamda araştırma örneklemini oluşturan RT incelendiğinde, ilk uluslararası haber kanalını 2005 yılında yayına alan kuruluşun 7 adet haber ve belgesel kanalının yanı sıra 6 dilde yayın yapan dijital platformlarının ve video haber ajansının olduğu görülmektedir. İngilizce, Arapça ve İspanyolca haber içerikleri sunan; Moskova, Washington ve Londra'da merkezleri bulunan kuruluşun yayınlarının 5 kıtada 100'den fazla ülkeye ulaştığı ifade edilmektedir (rt.com, 2017).

Ipsos araştırma kuruluşunun Kasım 2015'te 38 ülkede gerçekleştirdiği araştırmanın verilerine göre RT kanallarının haftalık 70 milyon, günlük 35 milyon izleyiciye ulaştığı; Avrupa'da 10 ülkede 36 milyondan fazla izleyicinin bölgesel haber kanalı olarak RT kanallarını izlediği; ABD'de haftalık 8 milyon izleyicisiyle uluslararası haber kanalları içerisinde ilk beşte yer aldığı; araştırmaya dahil olan 16 Ortadoğu ve Afrika ülkesinde haftalık 11 milyon izleyicinin RT kanallarını izlediği saptanmıştır. Bunun yanı sıra RT kanallarının Güney Amerika ülkeleri Arjantin, Venezuela, Bolivya, Kolombiya ve Küba'da da yayın yaptığı, ilgili kuruluş tarafından belirtilmektedir (aib.org.uk, 2016; rt.com, 2017).

RT kanallarının sosyal medya hesapları da niceliksel büyüklüğü ve hedef kitleleri belirleme noktasında veriler sunabilecek araçlardır. Bu bağlamda RT'nin Youtube kanalları incelendiğinde hem dilsel hem de bölgesel ayrıştırmalara dayalı kanallar ve içerikler oluşturulduğu görülmektedir. Tablo 4'te görüleceği üzere İngilizce, İspanyolca, Arapça, Rusça, Almanca, Fransızca ve Çince yayın yapılmakta olup, İngilizce başta olmak üzere, Rusça, İspanyolca ve Arapça yayın yapan kanalların içerik, abone ve görüntülenme oranlarının görece yüksek olduğu gözlenmektedir.

Tüm bu verilerin, eski SSCB üyesi ülkeler ile Latin Amerika ve bazı Arap ülkeleri gibi tarihsel müttefikler özelinde yeniden güç tesis etme arayışındaki Rusya'nın kamu diplomasisi stratejisiyle örtüştüğü ifade edilebilir. Zira ilgili yayın kuruluşunun da kendini tanımlarken her ne kadar "kâr amacı gütmeyen özerk bir kuruluş" olduğunu iddia etse de "RT, ana akım medya tarafından göz ardı edilen hikayeleri kapsar, güncel olaylara alternatif perspektifler sağlar ve büyük küresel olayları Rus bakış açısıyla uluslararası kitlelere aktarır" (rt.com, 2017) beyanıyla haberde tarafsızlık ilkesinden ziyade 'Rusya yaylısı' duruşunu ortaya koyduğu belirtilebilir.

Tablo 4. RT Kanallarına Dair Youtube Verileri²

	RT	RT Rusça	RT Amerika	RT Arapça	RT İspanyol	RT Almanca	RT Fransa	RT B. Krallık	RT D Rusça	Ruptly TV	RT Doc.	RT Çince	RT Spor
Video Sayısı (bin)	37	31	18	49	34	10	11	6	2	63	1,5	1,3	1,2
Abone Sayısı (bin)	2.281	732	489	916	1.033	123	81	54	88	297	359	4,8	18
Görüntülenme Sayısı (milyon)	2.182	895	247	689	787	118	58	28,8	27,4	433	128	0,5	10

Kaynak: Youtube.com, 2017.

Bu noktadaki eleştirilere ise CNN International ve BBC World News kanallarının da şirket kanalları olmasına ve ABD ile İngiltere hükümetlerinden finansal kaynak almamalarına rağmen dışişleri bakanlıklarının resmi çizgisinin dışında tek bir yayınlarını bile bulmanın zor olduğunu belirterek ve dış politika konusunda bu iki kanalın hükümetlerinin fiili yumuşak güç uzantısı olduğunu dile getirerek (rt.com, 2015) cevap verilmesi dahi esas itibarıyla rakip yayıncı kuruluşlara benzer biçimde RT'nin de devlet/hükümet güdümlü habercilik anlayışı ekseninde hareket ettiğine işaret olarak yorumlanabilir.

Bu çalışmada da Kırım'ın ilhakı sürecinde RT'nin haber üretim pratikleri incelenerek, ilgili varsayım sınanmaya çalışılacaktır.

Araştırma Yöntemi ve Bulgular

Günümüz toplumlarında siyasal eylemlerin hayata geçirilmesi ve sürdürülebilir olmasında tarihsel sürece oranla görece yüksek düzeyde dâhili ve harici desteğe gereksinim duyulmaktadır. Bu noktada ifade edilen desteğin sağlanması, asgari düzeyde rızanın imali açısından çeşitli araç ve aktörlerin kullanımı da önem arz etmekte olup; geniş kitlelere, hızlı ve sürdürülebilir enformasyon akışı açısından kitle iletişim aygıtlarının öncelikli araçlar olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında Rusya'nın, Kırım'ı ilhakı öncesinde ve sürecinde *lebensraum* ilkesi ekseninde gerçekleştirdiği eylemleri meşrulaştırmak açısından kitle iletişim araçlarından istifade ettiği varsayılmaktadır. Kamu destekli yayıncılık ile propaganda ilişkisini sorgulayan çalışmada Rusya'nın yabancı dillerde yayın yapan devlet destekli medya aygıtı *Russia Today*'in Kırım eksenli haberleri mercek altına alınmaktadır.

Simferopol'da (Akmescit) parlamento önünde etnik Ruslar ile Kırım Tatarlarının karşılıklı gösterilerinden başlayarak, Kırım'ın Rusya Federasyonuna bağlandığı tarihi de içerisine alan ayın sonuna kadar geçen süreçte (27 Şubat - 30 Mart 2014) İngilizce içerik üreten *rt.com* web portalında "Crimea, Ukraine turmoil" anahtar kelimeleri ve haber etiketleri kullanılarak Kırım vakasına dair oluşturulan haberler derlenmeye çalışılmıştır.

² Tablo 3'te yer alan veriler yukarı yönlü yuvarlanmıştır.

Bu kapsamda belirtilen tarih aralığında 29 adet habere ulaşılmış, ilgili metinler ideoloji başta olmak üzere habere etki eden makro ve mikro faktörleri dikkate alan Van Dijk'in söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

RT'nin araştırma dönemi haberleri Van Dijk'in ortaya koyduğu bakış açısı bağlamında incelendiğinde, haber sayısı görece yüksek olmakla birlikte, benzer konuların hedef kitle algısını pekiştirmek için tekrarlandığı görülmektedir. Bu nedenle haberleri, çalışma kapsamını aşacak şekilde tek tek analiz etmek yerine 5 başlık altında tasnifleyip incelemek, çerçeveyi çizebilmek adına önemli ve gerekli görülmektedir. Bu bağlamda haberler şu şekilde tasniflendirilebilir; 1. Kırım'ın tarihsel süreçlerine ve Rus kimliğine vurgu yapan haberler, 2. Ötekinin inşası bağlamında Ukrayna, ABD ve Batılı güçlerin temsiline dönük haberler, 3. Kırım'daki mevcut duruma dair haberler, 4. Rusya'nın sürece dair söylem ve eylemlerini konu alan haberler ve 5. Rus tezlerini destekleyici argümanlara/görüşlere yer veren haberler.

Araştırma bulgularının, ifade edilen 5 kategoride, Van Dijk'in işaret ettiği makro ve mikro yapı unsurları dikkate alınarak analiz edildiği çalışmada, alt başlıklar açılmamakla birlikte her kategoride sırasıyla tematik yapı (başlıklar, haber girişleri, ilk paragraf, varsa fotoğraf), şematik yapı (ana olayın sunumu, sonuçlar, ardalın bilgisi, bağlam bilgisi, haber kaynakları, olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar) ve son olarak da mikro yapı (sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve haber retorisi) unsurları analize tabi tutulmaktadır.

Kırım'ın tarihsel süreçlerine ve Rus kimliğine vurgu yapan haberler

Kırım'ın tarihsel süreçlerine ve Rus kimliğine vurgu yaptığı varsayılan haberler incelendiğinde genel olarak başlıklarda “bilmeniz gereken gerçekler”, “bilmediğiniz gerçekler” gibi ifadeler kullanılarak okurların eksik ve/veya yanlış bilgilere sahip olduğu ima edilmekte; “neden karışıklık içinde” ve “Rusya'nın 25,000 askerlik müsaadesi” şeklindeki ifadelerle de Rusya'nın ilhaka dönük argümanlarını güçlendirici tarihsel veriler sunulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Kırım hakkında bilmeniz gereken gerçekler ve neden karışıklık içinde (27 Şubat 2014)

Rusya'nın 25,000 askerlik müsaadesi ve Kırım hakkında bilmediğiniz diğer gerçekler (04 Mart 2014)

İlgili haberlerin giriş cümleleri incelendiğinde 27.02.2017 tarihli haberde “Çok uluslu toplumu ve uzun bir fetih tarihi olan Kırım Yarımadası, her zaman kültürlerin kavşak noktası ve çatışmaların merkezi olmuştur. Ukrayna'daki kargaşa ortamında, Kırım'daki her etnik grup, bölgenin geleceğine dair kendi vizyonuna sahip” gibi görece genel ve hedef kitle olan yabancı okurun metne kendisini kapamasının önüne geçecek ifadelerle başlanmakla birlikte haber metninin devamında 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile Kırım'ın Rus İmparatorluğuna dahil olduğu ve 1954 yılında SSCB'nin Ukrayna asıllı lideri Nikita Khrushchev tarafından Ukrayna SSC'sine bağlandığı; Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Khrushchev'in “hediye”sinin Kırım Otonom Cumhuriyetindekiler dahil çoğu Rus tarafından eleştirildiği ifade edilerek Rusya'nın mevcut durumdaki Kırım'a dönük yayılcı politikasına tarihsel dayanak yaratılmaya çalışıldığı ifade edilebilir. Haber metninde dikkate değer bir diğer husus ise “Etnik mücadele” başlığı altında Kırım Tatarlarının sürgününe dönük ifadelerdir.

II.Dünya Savaşı esnasında 20 bin kadar Kırım Tatarı, Nazi Alman işgalcileriyle işbirliği yapmış, fakat diğer çoğunluk da Sovyet Ordusunda Almanlarla savaşmıştır. Kırım Tatarlarının Nazilerle işbirliğini gerekçe gösteren Joseph Stalin, tüm etnik grupların Kırım'dan çeşitli Orta Asya ülkelerine sınır dışı edilmesini emretmiştir... Yer değiştirme komünist liderlik tarafından da ilk olarak 1967'de resmi olarak eleştirilmiş, Tatarların Kırım'a geri dönüşü defakto olarak 1980'lerin sonuna kadar mümkün olmamıştır. Stalin'in sınırdışı etme eylemi çerçevesinde yaşanan trajik olaylar, etnik grupların Sovyet rejimine duyduğu rahatsızlığı apaçık biçimde şekillendirmiştir.

Haber metni incelendiğinde mevcut durumda Kırım'da etnik Ruslara karşı, Ukrayna yanlısı eylemler gerçekleştirilmekle birlikte Ukraynalıların aksine belirli oranda Rus saflarına çekme ve/veya karşı cepheyi parçalama potansiyeli bağlamında Kırım Tatarlarına dönük eleştirel dilden kaçınıldığı, sürgün gibi tarihsel hataların da ifade edildiği görülmektedir. Fakat hem Stalin hem de Khruschev örneklerinde görüldüğü üzere mevcut dönemdeki Rus tezleriyle örtüşmeyen, politikaya zarar verecek tarihsel ardalardan bilgilerinin görece eksik ve bağlamından da koparılıp aktarıldığı; ilgili eylemlerin devlet politikasından ziyade bireysel tercihlerin neticesiymiş gibi sunulduğu, buna karşın destekleyici argümanların 1778'e kadar götürüldüğü ve devlet düzeyinde değerlendirildiği görülmektedir.

Rusya'nın Kırım'daki askeri mevcudiyetini arttırdığına dair Ukrayna'nın (Ukrayna'nın BM'deki "16.000 Rus askeri Kırım'da konuşlandırıldığını" açıklaması) ve batı basınının ("Rusya, Kırım'a 16 bin asker gönderdi", "Rusya, Kırım'a daha fazla asker gönderirken Ukrayna krizi derinleşiyor" ve "Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi konusunda Obama ne yapıyor?") ifadelerine yer verilmekle birlikte Rus donanmasının 1783'ten beri Sivastopol'de olduğunun altı çizilmekte; ayrıca 1997'de SSCB'nin dağılmasını takiben Rusya'nın Ukrayna hükümetine para ödeyerek donanma gemilerinin %81,7'sini satın aldığı ve yapılan anlaşma gereği donanmanın 2017 yılına kadar Kırım'da kalabileceken, anlaşmanın 2042 yılına kadar uzatıldığı ifade edilmektedir. Rus tezlerini uzun ve maddeler halinde sıralayan haber metninde özetle Rusya'nın Kırım'da 25 bin asker, askeri üs ve ekipman bulundurma hakkı olduğunun altı çizilmektedir.

Ötekinin inşası bağlamında Ukrayna, ABD ve Batılı güçlerin temsiline dönük haberler

Ötekinin inşası bağlamında Ukrayna, ABD ve Batılı güçlerin temsiline dönük haberler incelendiğinde, genel olarak Van Dijk'ın (2003: 57) "ideolojik kare" tanımlamasıyla örtüşen haber üretim pratiğinin gözlemlendiği ifade edilebilir. Aşağıda yer alan haberler "bize dair olumlu hususları vurgula, olumsuz olanları vurgulama; onlara dair içerikte ise olumsuz olanları vurgula, olumlu olanları vurgulama" prensibine dayanan ideolojik kare yaklaşımının örnekleri olarak tanımlanabilir.

Kiev'den gelen silahlı kişiler gece yarısı Kırım İçişleri Bakanlığını ele geçirmeye çalıştı (01 Mart 2014)

Ukrayna'nın Kırım'ı referanduma hazırlanırken ABD savaş gemileri Karadeniz'de (8 Mart 2014)

Kırım, referandum öncesi provokasyonların arttığını bildiriyor (11 Mart 2014)

Batı, Kırım Rusya'ya kabul edildiği için öfkeli (18 Mart 2014)

01-11.03.2014 tarihli haberler incelendiğinde Ukrayna hükümeti ve Ukraynalı aktivistlerin Kırım'da huzuru bozan, gerilim yaratan taraf olarak başlıklardan itibaren

sunulduğu görülmektedir. Ayrıca bu haberlerde haber kaynağı olarak Kırım'daki Rus yanlısı politik aktörlerin ve Rus politikacıların seçildiği de belirtilmelidir. Ayrıca haber içeriklerinde Ukrayna, gerilimi arttıran taraf olarak sunulurken, Rusya'nın bölgede "barış ve sükunet"i sağlamanın umulduğunun altı çizilmiştir. İncelenen haberlerin çoğunda Kırım'da yaşanan protestoların sebebi olarak "Kiev'de kendi kendine ilan edilen yeni hükümetin çıkardığı yasayla diğer dillerin Ukrayna'da resmi dolaşımında kullanılmasını yasaklaması" sunulmaktadır. Fakat bu noktada tarihsel ardaan bilgisine yer verilmediği de görülmektedir. Zira ilgili yasanın 2012 yılında Rusya yanlısı cumhurbaşkanı Yanukoviç döneminde yoğun tartışmalara ve uzun zaman devam eden protesto gösterilerine rağmen çıkarıldığı (Euronews, 2012; Haber7, 2012; Hürriyet, 2012) bilgisine, incelenen içeriklerin hiçbirinde yer verilmediği gözlenmiştir. RT'nin sözcük seçimleriyle de ideolojik saiklerine uygun hareket ettiği ifade edilebilir. Yanukoviç'in, Ukrayna'nın AB'ye uyum için yıllar boyu yürüttüğü müzakerelere rağmen AB ile ortaklık anlaşmasını imzalamayı reddetmesi ve Rusya'ya yakınlaşması (BBC, 2014) gibi gerekçelerle başlayan protestolar neticesinde Kiev'i terk ederek görevini bırakmasına (Dünya Bülteni, 2014) atıf yapılmayan haberlerde, Rusya karşıtı siyasal aktörlerin "darbeyle atanan başbakan", "kendi kendine ilan edilen hükümet" gibi sözcük seçimleriyle itibarsızlaştırılmaya çalışıldığı gözlenmiştir.

Çalışmanın geçmiş bölümünde irdelendiği üzere Rus askeri unsurlarındaki artışa "haklı" gerekçeler sunma arayışındaki RT'nin 08.03.2014 tarihli haber başlığında ve bir bölümü aşağıda sunulan haber içeriğinde görüldüğü üzere ABD donanma gemisinin Karadeniz'e geçişini eleştirel perspektiften sunduğu ifade edilebilir.

AFP'nin bildirdiği üzere, USS Truxton, Bulgar ve Rumen donanmalarıyla "önceden planlanmış" eğitim tatbikatına gidiyor. Aynı zamanda Fox News, NATO'nun Karadeniz'deki varlığını güçlendirmesinin Ukrayna'daki "Rus askeri saldırganlığına" karşı koymak için bir "savunma" önlemi olduğunu ilan etti.

RT'nin ajanslara ve batılı yayın organlarına dayandırdığı haber içeriklerinde, metinlerin tamamını olmamakla birlikte bazı ifadeleri tırnak içerisinde aktardığı görülmekte olup, ilgili ifadeler incelendiğinde tamamının Rusya'nın argümanlarına muhalif içerikler olduğu belirtilebilir. Haber metni şematik açıdan incelendiğinde ise taraflarının Kırım'daki hadiseye dönük yorumlarının içerikte sunulmakla birlikte Rus ve Rusya yanlısı aktörlerin yorumlarının ağırlıkta olduğu gözlenmektedir. Haber metninde yer alan "Ruslar, Ukrayna'nın 45 milyon nüfusunun yüzde 17'sinden fazlasını oluşturuyor, oysa Kırım'da Ruslar, yaklaşık iki milyonluk özerk bölge nüfusunun yüzde 58'inden fazlasını oluşturuyor", "USS Truxton'un Mart ayı ortasına kadar Karadeniz'de kalacağı bildirildi. Montrö Sözleşmesi, herhangi bir Karadeniz dışı ülkenin savaş gemisinin yalnızca 21 gün boyunca bölgede kalmasına izin veriyor" vb. içeriklerde görüldüğü üzere mikro yapı bağlamında istatistik veriler, antlaşma metinleri gibi "inandırıcı bilgiler" eklenmek suretiyle içerik güvenilirliğinin arttırılmaya çalışıldığı da bulgulanmıştır. Ardaan bilgisi olarak 1988 ve 2008 tarihli iki olaya atıfta bulunarak mevcut durumda da "bir Amerikan savaş gemisinin... Sivastopol şöyle dursun Kırım kıyılarının yakınında bulunması pek olası değildir" ifadesiyle hem bağlam oluşturma arayışında olduğu hem de ideolojik duruşunu ortaya koyduğu belirtilebilir.

Kırım'daki mevcut duruma dair haberler

Kırım'daki mevcut duruma dair haberler incelendiğinde genel olarak Kırım'da Rus yanlısı aktörlerin söylem ve eylemlerine yer verildiği ve başlık seçimlerinde de ilgili aktörlerin görüşlerinin tırnak içerisinde alınmaksızın ve/veya ifadenin sahibi belirtilmeksizin aktararak, ilgili söylemin RT tarafından da sahiplenildiği yorumuna yol açabilecek örnekler tespit edilmiştir.

Kırım referandumdan umutlu, 'Mart sonunda' Rusya'ya katılmaya hazır (08 Mart 2014)

Niçin referandum? Kırimlılar Ukrayna üzerine düşüncelerini açıkça söyleyecek (09 Mart 2014)

Kırım, savunma birimlerinin yemin töreniyle kendi ordusunu oluşturuyor (10 Mart 2014)

Kırım parlamentosu referandum öncesinde Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan etti (11 Mart 2014)

Kırım parlamentosu, Tatar azınlığa daha geniş haklar garanti ediyor (11 Mart 2014)

Kırım'ın %95,7'si referandumda Rusya'ya katılmak için oy kullandı - ilk sonuçlar (16 Mart 2014)

'Kırım'ın bağımsızlığına ilişkin' önerge (17 Mart 2014)

Kırım bağımsızlığını ilan etti, BM'nin tanımamasını istiyor (17 Mart 2014)

Kırım ödenetim güçleri Belbek hava üssüne girdi (22 Mart 2014)

'Evimize döndük': Kırım saatleri Moskova zamanına ayarlayınca yaşanan sevinç (30 Mart 2014)

RT'nin 08.03.2014 tarihli haberinin giriş paragrafında yer alan "Kırım referandum için hızlı hazırlıklar yapıyor ve Özerk bölge liderlerinin açıklamalarına göre Rusya'ya katılım olası. Moskova herhangi bir karar vermese de, onlar Kırım'ın Mart ayının sonlarına doğru Rusya'nın bir parçası olabileceğini söylüyorlar" cümlesiyle katılım talebinin Kırım'dan geldiği vurgulanarak, Ukrayna ve batılı devletler tarafından ileri sürülen "Rus baskısı" tezinin çürütülmeye çalışıldığı görülmekte; buna mukabil başlıkta sadece 'Mart sonunda' ifadesinin tırnak içerisinde aktarılması, zamanlama hariç diğer hususların RT editöryal ekibi tarafından da benimsendiğinin işareti olarak yorumlanabilir.

Kırım'da yaşayanlarla yapılan sokak röportajlarına yer verilen 09.03.2014 ve 30.03.2014 tarihli haberler incelendiğinde de yazar, gazeteci, çiçek satıcısı, garson gibi farklı toplum kesimlerinin görüşüne başvurulduğu algısı yaratacak içerik oluşturulmaya çalışıldığı fakat benzer görüşlerin tekrarlandığı, alternatif görüşlerin habere konu edilmediği görülmektedir.

10.03.2014 tarihli haber metni incelendiğinde, başlıkta yer alan "savunma birimleri", "ordu", giriş cümlesinde yer alan "Kiev'de darbeye dayatılan hükümetin olası provokasyonları" vb. ifadelerin makro ve mikro ölçekte ideolojik yönlenme işaretleri olduğu ifade edilebilir. Zira bir devletin silahlı güçlerinin tümünü (TDK, 2018) tanımlamak için kullanılan "ordu" sözcüğünün otonom bir bölge için kullanılması ve mevcut Ukrayna hükümetinin yönetsel bir eyleminin "provokasyon" olarak tanımlanması, başlıktan itibaren makro ölçekte ortaya konulan taraf olma durumunun, mikro ölçekte sözcük seçimleriyle de tamamlanması olarak değerlendirilebilir.

11 Mart 2014 tarihli *Kırım parlamentosu*, *Tatar azınlığa daha geniş haklar garanti ediyor* başlıklı haber metni incelendiğinde de çalışmanın geçmiş bölümünde vurgulandığı üzere Kırım Tatarlarına dönük eleştirel dil kullanımından imtina edildiği; yayın organının, karşı cepheyi parçalama politikası bağlamında Kırım Parlamentosuna sunulan, Tatar dilini resmi dil olarak kabul eden, Kırım Tatarlarına mecliste %20 sandalye ile hükümetin alt kademelerinde temsil olanağı sağlayan, Kırım Tatar Kurultayını tanıyan, sürgünle gidenlerin dönüşüne fon sağlamayı ve dağ, nehir gibi coğrafi bazı birimlerin eski adlarının verilmesini taahhüt eden yasa tasarısını habere konu ederek hem Tatarları, Rus yanlısı yönetim safına çekmeye ve referandumda evet oyu kullanmaya, hem de uluslararası kamuoyuna “azınlık”lara dönük yapıcı adımlar atıldığı mesajını vermeye çalıştığı ifade edilebilir. Fakat bu noktada Kırım’ın kadim topluluklarından olan ve Stalin’den itibaren Rusya tarafından bölgeye dönüşlerine yasal, siyasi ve fiziki şiddet tekeliyle engel olunan Tatarların “azınlık” olarak tanımlanması da yayın organının bakış açısını ve haberdeki ideolojik yanlılığı ortaya koyacak sözcük seçimleri olarak değerlendirilebilir.

Bunun yanı sıra haberde savlanan görüşü pekiştirmek adına Rus yanlısı Kırım Meclis Başkanı Vladimir Konstantinov’un yasa tasarısını “tarihi” olarak niteleyen ve Kırım Tatarlarının 70 yıldır bu reformu beklediklerini dile getiren beyanatına yer verilmeyle birlikte Kırım Tatar’ları için “tarihi” olarak nitelenen hadiseyle ilgili tek bir Tatar’ın görüşünün dahi habere konu edilmemesi, haberdeki taraf olma durumunun işareti olarak yorumlanabilir.

Rusya'nın sürece dair söylem ve eylemlerini konu alan haberler

Rusya'nın sürece dair söylem ve eylemlerini konu alan haberler incelendiğinde genel olarak Rus lider Putin'i merkeze alan, sentaktik açıdan aktif cümle yapılarıyla içerik üretiminin belirgin olduğu ifade edilebilir.

Putin, Ukrayna'nın güneydoğusundaki mitinglerinde olduğu gibi Kırım referandumunun da meşruiyetini AB liderlerine savunuyor (09 Mart 2014)

Rusya, Kırım'daki oylamayı geçersiz ilan eden ABD destekli BM kararını veto etti (15 Mart 2014)

Putin: Kırımlılar iradelerini, uluslararası hukuka, BM sözleşmesine tam uyarak dile getirdiler (16 Mart 2014)

Putin, Kırım'ı bağımsız bir devlet olarak tanıyan düzenlemeyi imzaladı (17 Mart 2014)

Kırım ve Sivastopol'un Rusya Federasyonuna kabul edilmesi için anlaşma imzalandı (18 Mart 2014)

Gasprom Kırım petrol ve gazını geliştirmeyi teklif etti (18 Mart 2014)

Başkan Putin, Kırım'a dair Parlamento'ya hitaben konuştu (19 Mart 2014)

Kırım, Sivastopol Putin'in nihai kararnameyi imzalamasıyla resmi olarak Rusya'ya katıldı (21 Mart 2014)

Kırım, Rusya'nın özel ekonomik bölgesi olmuştur - Medvedev (24 Mart 2014)

Putin, Kırım'daki Ukrayna silahlarının iade edilmesini emretti (28 Mart 2014)

09.03.2014 tarihli haberin giriş paragrafında yer alan “Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, iki AB lideriyle yaptığı telefon görüşmesinde yaklaşmakta olan

referandumun Kırım halkının meşru görüşlerini yansıtacağını ifade etti” tümcesinde ve incelenen haber metinlerinin genelinde referandum sonuçlarının, Rusya’nın çıkarlarıyla örtüşeceği ön kabulünden hareketle meşruiyet vurgusunun yoğun olarak kullanıldığı ifade edilebilir. Oysa benzer bir durumda SSCB’nin dağılmasıyla 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Çeçenistan’ı 1994’te işgale kalkışan Rusya, yoğun çatışmaların ardından 1996’da Hasavyurt Antlaşmasını yaparak ülkeden çıkarken, Putin’in iktidara gelişini takiben çeşitli gerekçeler üretilerek 1999’da Çeçen halkının ‘meşru görüşleri’ dikkate alınmaksızın Çeçenistan’ı işgal edebilmiştir (Kanbolat, 2001: 169-171). Bu durum siyasal aktörlerin konjonktüre dayalı söylem değişiminin işareti olarak değerlendirilebileceği gibi ilgili süreçte Rusya’nın çıkarlarına uygun düşen “kendi kaderini tayin hakkı” vb. sözcüklerin seçimi ve RT tarafından başlıktan itibaren olumlu ifadelerle sunulması ideolojik yanlılığın işareti olarak okunabilir.

Rus tezlerini destekleyici argümanlara/görüşlere yer veren haberler

Rus tezlerini destekleyici argümanlara/görüşlere yer verdiği tespit edilen haberler incelendiğinde ise haber retoriğini güçlendirmek adına genel olarak yabancı ülke vatandaşı uzmanların görüşlerine yer verildiği ifade edilebilir.

Kırım ve cezalandırma (09 Mart 2014)

Kırım - Yaratılan bir başka suni kriz (14 Mart 2014)

Kırım referandum öncesi ‘sakin’ - uluslararası gözlemciler (15 Mart 2014)

Avrupa Komisyonu Başkanı ile AB Dönem Başkanının, Ukrayna kriziyle ilgili zirveyi takiben medya mensuplarına açıklama yaptıkları anı gösteren bir görselle sunulan, AB-Rusya ekonomik ilişkilerini konu alan 09.03.2014 tarihli video haberde ‘uzman’ bir konukla söyleşi yapılarak Rusya’ya dönük olası AB yaptırımları değerlendirilmekte, “ilişkilerin karşılıklı bağımlılığa dayalı” olduğunun altı çizilerek, yaptırımların aynı zamanda Avrupa ekonomisine etkilerinin olacağı belirtilmektedir. 14.03.2014 tarihli haberde ise genelde Ukrayna, özelde Kırım’a dönük batılı söylemleri “sunî krizler yaratma” çabası olarak değerlendiren bir ‘uzman’ın düşüncelerine yer verilmekte; Kosova, Irak, İran, Libya ve Suriye’de yaşanan süreçlere tarihsel ardağın olarak vurgu yapılan haber metninde, ilgili olaylarla Ukrayna’daki gelişmeler arasında Rus tezleriyle örtüşen biçimde bağlam oluşturulmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Batılı siyasal aktörlerin söylemlerini tırnak içerisinde sunarak eleştiren ‘uzman’ın, Ukrayna’da yaşanan gelişmelere dair Rusya’yı tenkit eden hiçbir ifadesinin bulunmaması da haberde ideolojik yanlılığı ortaya koymak adına belirtilmelidir. Son olarak referandumla ilgili haberlerde meşruiyet tesis etmek adına “uluslararası gözlemciler” atıf yapılması ve batılı ülkelerden gelen gözlemcilerin görüşleriyle, ülke yönetimlerinin söylemleri arasındaki farkın belirginleştirilmeye çalışıldığı ifade edilebilir.

Sonuç

Soğuk Savaş süresinde küresel arenayı belirleyen iki kutuptan biri olarak tanımlanabilecek Rusya’nın SSCB’nin dağılmasıyla birlikte iktisadi, siyasi ve görece askeri gücü zayıflarken, Rus kökenli grupların bazıları sınırlarının ötesinde,

farklı ülke vatandaşlığına tabi olma zaruretiyle karşılaşmıştır. Bu durumun yeniden toparlanma arayışına giren Rusya'nın siyasi iklimi üzerinde de belirleyici olduğu Çeçenistan ve Gürcistan savaşlarıyla da gözlenirken özellikle Ukrayna krizinde, Rus kökenli vatandaşların güvenliğini sağlama vb. söylemlerle başlayıp, Kırım'da yapılan referandumu gerekçe göstererek, başka bir ülke toprağını ilhak etme girişimiyle birlikte Ratzel'in kavramsallaştırdığı *lebensraum* yaklaşımının Rusya tarafından olgusal boyuta taşındığı ifade edilebilir.

Fakat Ratzel'in (1844-1904) yaşadığı ve bilimsel çalışmalarını ortaya koyduğu dönemden günümüze siyasal alanı ve toplumsal dinamikleri etkileyen değişimlerin yaşandığı da belirtilmelidir. Özellikle kamuoyu bilincinin artması ve kitle iletişim araçlarının gelişimi gibi birbirini ivmelendiren hususların varlığı değerlendirildiğinde, çağdaş şartlarda *lebensraum* temelli eylemleri hayata geçirmenin dahili ve harici sahada dikkate değer ikna çalışmalarını gerekli kıldığı vurgulanmalıdır.

Rudolf Arnheim'in 1933 yılında radyo için ileri sürdüğü "halkı yabancı etkilerden korumanın, böylece bir biçimde onları yönlendirme gücünü elde tutmanın giderek daha da zorlaştığı" (Morresi, 2006: 36) düşüncesi ekseninde, kitle iletişim araçlarının tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişim ve dönüşümle birlikte erişim sınırlarını daha da genişlettiği düşünüldüğünde, alternatif fikirleri hedef kamulara sunmanın bilgi edinme hakkı bağlamında önemli olduğu belirtilebilir. Buna mukabil elde edilen imkanların kullanım pratikleri ise farklı bir sorgulamayı gerekli kılmaktadır.

İncelemeye konu kitle iletişim aygıtı RT'nin kendisini tanımlarken kullandığı "ana akım medya tarafından göz ardı edilen hikayeleri kapsamak" ve "güncel olaylara alternatif perspektifler sağlamak" söylemleri, bilgi edinme hakkı bağlamının anlamlı olmakla birlikte içerik üretim pratiklerinin, ifade edilen hakka katkı mı sunduğu, yoksa demir perdenin ötesine sarkan Radio Free Europe ya da Reich'in radyosu gibi propaganda faaliyetinde kullanılan yeni bir aygıt mı olduğu incelenmelidir. Bu bağlamda RT'nin, Rusya'nın Kırım'ı ilhak sürecindeki haberlerinin dikkate değer doneler sunduğu görülmektedir.

Kırım eksenli haberlerinde eksik ve/veya bağlamından kopuk enformasyon sunma, haber çerçevelerini daraltma, haber dizgisinde taraflı sıralama yapma, seçici kaynak kullanımı, yönlendirici sözcük tercihi vb. yöntemlere başvurulmak suretiyle Rusya'nın *lebensraum* temelli eylemlerini meşrulaştırıcı rol oynamaya çalıştığı gözlenen RT'nin, habercilik etiği açısından sorgulanır içerik üretim süreç ve yöntemleriyle propagandaya yaklaşan eğilim sergilediği belirtilmelidir.

Bu noktada, RT'nin yanı sıra farklı ülkelerin doğrudan ya da dolaylı desteğiyle uluslararası faaliyet yürüten kitle iletişim aygıtlarında propagandaya yaklaşan içerik üretiminin gözlendiği ve bunların ifşa edilerek alanda düzenleme arayışının teşvik edilmesi gerekliliği ifade edilmekle birlikte mevcut durumda incelenen olay, olgu yada süreçlere dair derinlemesine bilgi arayışında alternatif mecralardan okumalar yapmanın gerekli olduğunun da altı çizilmelidir.

Kaynaklar

- Abdülhamitoğlu, Necip, (1974). *Yüz Binlerin Sürgünü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Aib.org.uk (2016, Mart 10). “RT has TV audience of 70 million weekly viewers in 38 countries – IPSOS”, <http://aib.org.uk/rt-has-tv-audience-of-70-million-weekly-viewers-in-38-countries-ipsos/>. Erişim Tarihi: 20.12.2017.
- Aktaş, Ünsal, (2014). “1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ve Kırım Meselesi”, <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/rusya-slav-arastirmalari-merkezi/1774-kucuk-kaynarca-antlasmasi-ve-kirim-meselesi>. Erişim Tarihi: 23.08.2019.
- Arı, Tayyar, (2010). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi.
- Atabek, Nejdet, (2002). “Kamuoyu, Medya ve Demokrasi”, *Kurgu Dergisi*, (19), s. 223-238.
- BBC (2014, Ocak 23). “Beş soruda: Ukrayna’da neler oluyor?”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/01/140123_ukrayna_soru_cevap. Erişim Tarihi: 23.08.2019.
- Beydilli, Kemal, (2002). “Küçük Kaynarca Antlaşması”, *DİA*. C. 26. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 524-527.
- Biber, Ayhan, (2003). “Bir Meşrulaştırım Yöntemi Olarak Halkla İlişkilerin Meşruiyeti”, *Amme İdaresi Dergisi*, 36(4), s. 43-53.
- Bocutoğlu, Ersan, (2013). *Kuruluşunun 21. Yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın Zayıf İktisadi Performansı ve Kurumsal Kapasitesi Hakkında Heterodoks Bir Değerlendirme*, <http://ersanbocutoglu.net/Custom/OdesisMc/Bildiri/bildiri-01.pdf>. Erişim Tarihi: 23.08.2019.
- Çomak, N.A. ve İnceoğlu, Y., (2000). *Metin Çözümlemeleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Davutoğlu, Ahmet, (2011). *Stratejik Derinlik*. 91. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.
- Demiray, M. ve İşcan, İ.H., (2008). “Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik Ve Jeopolitik Arka Planı”, *Dumlupınar Ü. SBE Dergisi*, (21), s. 141-170.
- Denk, Erdem, (2009). “Türk Basınında Dış Politika”, *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 4(1), s. 1-25.
- Duverger, Maurice, (2011). *Siyaset Sosyolojisi*, Ş. Tekeli (çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Dünya Bülteni (2014, Şubat 22). “Tarih tekerrür etti, Yanukoviç ikinci defa devrildi!”, <http://www.dunyabulteni.net/haber/290447/tarih-tekerrur-etti-yanukovic-ikinci-defa-devrildi>. Erişim Tarihi: 23.08.2019.
- EuroNews (2012, Temmuz 04). “Rusça Ukrayna’da ikinci resmi dil oluyor”. <http://tr.euronews.com/2012/07/04/rusca-ukrayna-da-ikinci-resmi-dil-oluyor>. Erişim Tarihi: 23.08.2019.

Graber, D. A. ve Dunaway, J., (2018). *Mass Media and American Politics*. Washington: CQ Press.

Göney, Süha, (1993). *Siyasi Coğrafya*. 2. Cilt. İstanbul: İ.Ü. Basımevi.

Güngör, Nazife, (2011). *İletişim / Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Habermas, Jürgen, (2007). *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim*, M. Tüzel (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Haber 7 (2012, Ağustos 08). "Ukrayna'da tartışmalı dil yasası onaylandı", <http://www.haber7.com/dunya/haber/912677-ukraynada-tartismali-dil-yasasi-onaylandi>. Erişim Tarihi: 23.08.2019.

Herman, E.S. ve Chomsky, N., (2006). *Kitle Medyasının Ekonomi Politikası Rızanın İmalatı*, Ender Abadoğlu (çev.). İstanbul: Aram Yayınevi.

Hürriyet (2012, Temmuz 04). "Rusça" Ukrayna'yı karıştırdı", <http://www.hurriyet.com.tr/rusca-ukraynayı-karistirdi-20914484>. Erişim Tarihi: 23.08.2019.

İnal, M. Ayşe, (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.

Kanbolat, Hasan, (2001). "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı", *Avrasya Dosyası*, 6(4), s. 165-179.

Kaya, Turhan, (2014). "Kırım Türklerinin 1944 Sürgününün 70. Yılında Kültür ve Sanattaki İz Düşümleri Üzerine Düşünceler". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (51), s. 357-378.

Keskin, E. Zerrin, (2004). "Türkiye'de Haber İncelemelerinde Van Dijk Yöntemi", Çiler Dursun (der.), *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Ankara: Elips Yayınları.

Kırımlı, Hakan, (2002). "Kırım - Rus İdaresi Dönemi". *DİA*, C. 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 458-465.

Kireççi, M.A. ve Tezcan, S., (2015). *Kırım'ın Kısa Tarihi*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.

Morresi, Enrico, (2006). *Haber Etiği - Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi*. Ankara: Dost Yayınevi.

Önal, B. ve Ultan, M.Ö., (2012). "Balkan Paketi (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), s. 65-84.

Özcan, Kemal, (2006). "Sürgündeki Kırım Tatarları Hakkında Ukrayna Arşivlerinde Yer Alan (1954-1967 Dönemine Ait) Bazı Belgeler ve Değerlendirmeleri", *İstanbul Ü. Tarih Dergisi*, (43), s. 167-196.

Özer, Ömer, (2009). *Eleştirel Haber Çözümlenmeleri*. Eskişehir: Anadolu Ü. Yayınları.

Özgür, E.M. ve Yavan, N. (2013). “Türk Coğrafyacılarının İç Hesaplaşması: Neden Başaramadık? Nasıl Başarabiliriz?”, *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1(1), s. 14-38.

Pratkanis, R.A. ve Aronson, E. (2008). *Propaganda Çağı İknanın Gündelik Kullanımı ve Suistimali*, N. Haliloğlu (çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Rt.com (2015). “More money, more problems?”, <https://www.rt.com/op-edge/233147-media-rt-financing-myths-facts/>. Erişim Tarihi: 23.08.2019.

Rt.com (2017). “About RT”, <https://www.rt.com/about-us/>. Erişim Tarihi: 23.08.2019.

Sander, Oral, (2010). *Siyasi Tarih (1918-1994)*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Sandıklı, Atilla, (2011). *Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Saynur Derman, Giray, (2016). “II. Dünya Savaşı’nda Kırım Türklerinin Siyasî Faaliyetleri”, N. Sarıahmetoğlu ve İ. Kemaloğlu (der.), *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası*. İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları.

Taban, Muhammed Hayati, (2013). “Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve “Stratejik Derinliğin” Bu Bağlamda İncelenmesi”, *Kastamonu Ü. İİBF Dergisi*, 1(1), s. 21-31.

TDK (2018). “Ordu”. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a58b5434b0e82.70409040. Erişim Tarihi: 23.08.2019.

Tezkan, Y. ve Taşar, M.M. (2002). *Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye*. İstanbul: Ülke Kitapları.

Van Dijk, Teun A., (2005). “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, M. Küçük (çev. ve der.), *Medya, İktidar, İdeoloji*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s. 315-375.

Yıldırım, B. ve Atasoyu, A., (2015). “Sivil İtaatsizlik Bağlamında Tortumlu Leyla Olayının Erzurum Yazılı Basınına Yansıma Biçimi: Palandöken Gazetesi Ve Doğu Ekspres Gazeteleri Örneği”, *EKEV Akademi Dergisi*, 19(63), s. 31-56.

Yıldız, Musa, (2015). “Sunuş”, M.A. Kireççi ve S. Tezcan (der), *Kırım’ın Kısa Tarihi*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları.

Youtube.com (2017). “RT Results”, https://www.youtube.com/results?search_query=rt&sp=EgIQAKgA6gMA. Erişim Tarihi: 20.12.2017.